

INTERVISTË ME TOMISLAV TRIFIĆ

Prishtinë | Data: 23 nëntor, 2017

Kohëzgjatja: 57 minuta

Të pranishëm:

- Tomislav Trifić (I intervistuari)
- Erëmirë Krasniqi (Intervistuesja)
- Donjetë Berisha (Kamera)

Simbolet e komenteve në transkriptë te komunikimi jo-verbal:

() - komunikim emocional

{ } - i intervistuari shpjegon me gjeste

Simbole të tjera në transkriptë:

[] - shtesë e tekstit për të lehtësuar kuptimin

Fusnotat janë shtesa editoriale që japin informacion mbi vendbanime, emra apo shprehje.

Pjesa e Parë

[Intervistuesja kërkon nga folësi të prezantohet para kamerës. Pyetja është prerë nga video—intervista.]

Tomislav Trifić: Unë jam Tomislav Trifić. Me profesion jam artist grafik, profesor në Fakultetin e Arteve, ku ligjëroj lëndën e grafikës.

Erëmirë Krasniqi: A mundeni të na tregoni kur jeni lindur, diçka rreth fëmijërisë suaj, çkado që ju kujtohet? Kur jeni lindur, familja juaj, rreth prindërve tuaj?

Tomislav Trifić: Unë u linda më 1949, në Lipjan. Me siguri e dini ku është Lipjani, zakonisht kam dëshirë të them se Prishtina gjendet pranë Lipjanit. Atë vit, 1949 kur jam lindur në Lipjan, kjo ishte kohë pas luftës, po, dhe Zoti e din kushtet nuk ishin të mira. Prindërit e mi... baba ishte zdrukhtar, ndërsa nëna ishte shtëpiake, e cila për fatkeqësi në aksionet e pasluftës, ata të dy morën pjesë, baba dhe nëna në hekurudhën Brčko—Banović, atje në Sarajevë. Ajo u sëmur dhe në vitin 1955 vdiq. Pra, unë jam rritur pa nënën, por me babën që ka qenë zanatli dhe në kuadër të kësaj edhe unë kam arritur ta kem zanatin tim. Zdrukhtaria, e cila nuk ka qenë e rëndësishme, apo e duhur, por që më ka ndihmuar në kuadër të artit grafik, gjegjësisht dizajnit industrial përmes projektimit të enterierit më ka ndihmuar edhe rreth kësaj.

Përgjatë asaj kohe kur ne, kur ne rriteshim ka qenë një kohë krejtësisht tjetër. Tjetër kohë, pak kapitaliste, e më pas socialiste, ndryshime, e kështu me radhë. Kur kam mbaruar shkollën e mesme, shkollën e mesme...

Erëmirë Krasniqi: A keni vëllezër dhe motra?

Tomislav Trifić: E kam një motër, e cila fatkeqësisht vdiq para tre vjetëve në një aksident komunikacioni. Përndryshe, ajo me profesion ka qenë mjeke.

Erëmirë Krasniqi: Si ka qenë në atë kohë?

Tomislav Trifić: Po në atë kohe...

Erëmirë Krasniqi: Pa nënë dhe pa...

Tomislav Trifić: Ashtu si do të duhet të jetë. Në atë kohë kur 80 përqind e banorëve kanë bërë një jetë, jetë të punëtorëve, jetë krijuese... nëse keni mësuar dhe atëherë kur keni pasur mundësi të zgjedhni çfarë dëshironi të studioni në shkollën e mesme, e tutje deri në fakultet, edhe më tutje pas kësaj.

Erëmirë Krasniqi: Si ka qenë shkolla e pasluftës?

Tomislav Trifić: Po themi, ajo nuk ishte bash paslufta, por kjo ishte, nëse ke lindur të '49—tën, pas shtatë vitesh e ke përfunduar të mesmen, po mendoj filloren, shkollën fillore në Lipjan, dhe pas kësaj kam regjistruar Shkollën e Artit në Pejë. Unë kam pasur fatin që atëherë Shkolla e Artit ka zgjatur pesë vite. Pas gjeneratës sime u shndërrua në një shkollë të teknikave artistike e cila ka zgjatur katër vite.

Erëmirë Krasniqi: Vetëm të ndalemi pak...

Tomislav Trifić: Po mirë...

Erëmirë Krasniqi: T'i përfshijmë të gjitha aspektet.

Tomislav Trifić: Po, po, unë do të... vetëm më thuani.

Erëmirë Krasniqi: A mundeni të flisni më shumë rreth Shkollës së Artit në Pejë, çfarë ju kanë mësuar? Si ishte? Çfarë ide mbi artin ua kanë mësuar?

Tomislav Trifić: Po Shkolla e Artit të cilën kam dashur ta regjistroj, unë nuk kam ditur shumë në atë kohë, pas përfundimit të shkollës fillore. Në fakt, baba im ka dashur që unë të shkoj në shkollë ushtarake që të bëhem oficer, sepse në atë kohë ata ishin më së miri të paguar, të siguruar, e tjerë. Ndërsa unë thjeshtë nuk doja të punoja diçka të tillë, nuk më pëlqejnë këto, ky profesioni, unë doja ta regjistroja Shkollën e Artit. Më kujtohet se si për provimin pranues isha vonuar dy ditë. Atëherë provimi pranues ka qenë shtatë ditë. Shumë njerëz ka pasur, 40 kandidatë për një vend kanë qenë atëherë.

Atëherë, pra fati im dhe u regjistrova në Shkollën e Artit, e cila atëherë më duket, mund edhe ta vërtetoj që ka qenë shumë më e fortë se sa Akademitë tona. Pse e them këtë? E them këtë pasi që në atë Shkollë të Artit është punuar paradite dhe pasdite. Përditë i kemi pasur dy vakte ushqimi deri... i kemi mësuar të gjitha zanatet, figurative dhe të gjitha të mundshmet. Do të thotë kemi mësuar, jemi edukuar, apo kemi mësuar bazën e, bazën e ndonjë zanati të artit figurativ, edhe për këtë është shumë e njohur.

Erëmirë Krasniqi: Kush ju mbështeste përgjatë edukimit, keni jetuar aty apo udhëtonit?

Tomislav Trifić: Po. Natyrisht, baba im, pasi që unë isha fëmiu i vetëm, ai e kuptoi që unë këtë dëshiroja ta regjistroja. Ai natyrisht më ka lejuar që të regjistrohem. E regjistrova atë shkollë. Vitin e parë, më duket edhe të dytin baba më ka mbështetur [financiarisht]. Unë atje banoja, më duhej atje të banoja për të... natyrisht në një banim privat. Nuk ka pasur atëherë sikurse tash siç janë shtëpitë e studentëve të shkollës së mesme. Dhe kështu përgjatë verës punoja me të për të fituar, që në vjeshtë të shkoja në Shkollën e Artit. Pas kësaj, pas të tretit, katërtit, pestit vit, tashmë i kisha mësuar disa zanate, dhe kisha filluar të fitoja të holla dhe të jetoja i pavarur.

Erëmirë Krasniqi: Kur keni qenë në Pejë, profesorët ishin nga Beogradi?

Tomislav Trifić: Në këtë Shkollë të Artit profesorët ishin nga Peja, Peja e Kosovës së Metohisë. Këtu ka qenë i famshmi Vlada Radović, ¹një piktor i jashtëzakonshëm. Ndoshta nuk e njihni apo nuk keni dëgjuar për të. Ai është doajen i pikturës dhe akuarelit në Kosovë dhe Metohi. Këtu ka qenë edhe, prit të kujtohem, Zorka Mihajlović, një piktor, apo i biri i Veljko Radović. Nuk i di mjaft mirë profesorët të cilët kanë punuar dhe jetuar këtu.

Erëmirë Krasniqi: Ndërsa profesorë nga Shqipëria?

Tomislav Trifić: Si?

Erëmirë Krasniqi: A keni pasur profesorë nga Shqipëria?

Tomislav Trifić: Atëherë, jo. Atëherë nuk ka pasur nga Shqipëria, nuk ka pasur as nga Beogradi, as nga Nishi, sepse atëherë ajo ishte shkolla e vetme e Jugosllavisë në këto regjione jugore, e cila ishte aq specifike dhe e pasur këtu shumë profesorë që ligjëronin... të cilët më pas u bënë artistë të mëdhenj. Mua nuk më bie në mend sepse nuk jam përgaditur t'ua jap këto të dhëna. Sepse kjo Shkolla e Artit, nga kjo shkollë kanë dalë para se të gjithash nxënës kualitativ, ndërsa kanë ligjëruar profesorë jashtëzakonisht të mirë.

Erëmirë Krasniqi: A keni pasur hapësira ekspozuese?

Tomislav Trifić: Po në atë...

Erëmirë Krasniqi: A ka pasur hapësira në shkollë?

Tomislav Trifić: Në atë kohë provimet përbëheshin nga, në semestrin e parë e tëra që punonim nga të gjitha lëndët ia dorëzonim profesorit të lëndës dhe ai e vlerësonte me notë. Atëherë kishte pak hapësirë në shkollën tonë, ashtu që nuk ka pasur ndonjë ekspozitë. Kanë qenë ekspozita në kuadër të,

¹ Vladimir Vlada Radović (1901-1986) u lind në Pejë, Kosovë. Ka diplomuar nga Shkolla Shtetërore e Artit në Beograd. Ka qenë një ndër piktorët e parë të arsimuar në Kosovë dhe organizator i jetës kulturore në Pejë, poashtu mësimdhënës në Shkollën e Artit në Pejë.

nuk e di të manifestimeve të ndryshme ku ne përfaqësonim shkollën, Shkollën e Artit. Aty prezantohej piktura, skulptura, mozaiku, grafika dhe të gjitha artet aplikative, gjegjësisht zanatet.

Erëmirë Krasniqi: Si keni ardhë në kontakt me artin? Ju më treguat që keni punuar me babën tuaj. Më intereson se si keni ardhur te ideja që arti është një lloj konfiguracioni i kësaj?

Tomislav Trifić: Po nuk e di. Ëndrra e secilit pasi që e përfundon shkollën fillore, planifikon ku do të shkojë, në cilën shkollë, ku shkon? Të gjithë disi shkonin në gjimnaz, shkollën ekonomike, bujqësi, e tjerë. Mua nuk më kujtohet se si më erdhi mua të regjistroj Shkollën e Artit.

Erëmirë Krasniqi: Kur e keni vërejtur...

Tomislav Trifić: Për këtë po flas. Nuk kam vërejtur asgjë të veçantë, por mësuesja e artit më ka bërë të interesohem që unë të... po.

Erëmirë Krasniqi: Andej kah ana e juaj ku keni parë, ku e keni pasur rastin të shihni art?

Tomislav Trifić: Po?

Erëmirë Krasniqi: Si ia keni përkthyer vetës se ajo që dëshironi të bëni është arti?

Tomislav Trifić: Mund tash më mirë ta kujtoj. Kur kam përfunduar filloren, gjegjësisht shkollën fillore. Shtëpia ime ishte matanë rrugës nga fabrika e letrës, “Lepenka” quhej. Meqenëse ata përpunonin letrën, unë në mbeturinat e tyre gjeja libra të ndryshme, dhe një ditë pahiri gjeta një libër mbi artin. Atëherë unë mblidhja të gjitha ato libra duke mos ditur e njohur askënd në ato kohëra të hershme, në atë etapë. Më pas u dashurova në art, do të thotë përderisa e studioja vizuelisht librin. Ndërsa mësuesja e cila më mësonte artin, ajo kishte përfunduar mu atë Shkollë të Artit në Pejë. Dhe kështu në biseda me të, ajo tha, “Ti do t’mund të shkoje aty. E shoh që ke talent.” E kështu me radhë.

Do të thotë, bukvalisht kjo më ka udhëzuar. Kam dëshiruar të bëhem, atë çfarë kam dëshiruar, të mësoj se si punohet me ngjyra. Atëherë kur baba ende punonte në rajon, të gjitha... unë ia merrja ngjyrat e tij, me ngjyrat e mobiljeve, zdruktharisë e tjerë, dhe me ato ngjyra të vajit diçka provoja të vizatoja, të punoja. Me siguri edhe kjo ka ndikuar. Dhe kjo është ajo dëshira ime pas së cilës me kokëfortësi kam qëndruar dhe e kam arritur qëllimin tim që të regjistrohem në Shkollë të Artit. Pra, nga familja, jo nga dikush i afërt apo i largët, nuk ka qenë askush të më udhëzojë dhe të thotë, “Eh, këtë do të duhej ta regjistroshe”. Ndoshta kështu i ka rënë edhe më mirë.

Erëmirë Krasniqi: A ka pasur njerëz të cilët janë marrë me art, ndonjë skenë artistike?

Tomislav Trifić: Çka?

Erëmirë Krasniqi: Skenë artistike, a ke... ?

Tomislav Trifić: Skena? Nuk kishte. Lipjani prapë se prapë është i vogël, një qytezë e vogël ku nocioni i galerisë, askush nuk e ka ditur çfarë është galeria, çka është atelie, nuk e di çka tjetër. Një mjedis i vogël që ka jetuar këtu si ka jetuar. Ato fabrika të vogla industriale, këto të gjitha ishin këtu. Arti ka qenë diçka që ishte e panjohur. Në fakt atëherë u takova me një skulptor, tash nuk më kujtohet emri i cili punonte bustin e vëllezërve Aksić në Lipjan, dhe e shikoja se si nga argjila apo balta punonte skulptura. Dhe kam qenë i fascinuar se si i punonte. Këtë e kam shikuar gjatë gjithë kohës përderisa ai e punonte. Kështu që, nuk kam pasur rast në ndonjë vend tjetër për shembull... deri sa nuk kam shikuar në Shkollën e Artit.

Erëmirë Krasniqi: A keni shikuar më shumë nga entuziazmi?

Tomislav Trifić: Po, kjo. Lipjani është vend bujqësor, sikur të gjitha vendet në Kosovë që janë rrafshina. Prapë se prapë këtu ishin dyqanet, ishte fabrika e letrës, tani kishim minierën, industrinë e metalit, minierën e epërme e të tjera. Nuk është diçka posaçërisht specifike. Pra kryesisht një mjedis agrar.

Erëmirë Krasniqi: Ok. A mund të kthehemi dhe të flasim për Shkollë e Artit në Pejë?

Tomislav Trifić: Po në Pejë, si në çdo fillim që duhet mësuar, fillohet nga alfabeti, nga vija. Pra, do të thotë në vizatimet, në vizatim, më pas është natyra, dhe kështu të tjerat. Mësoheshin teknikat e akuarelit, më vonë piktura, skulptura, dekorimi, mozaiku. Do të thotë të gjitha disiplinat, të lidhura jo vetëm me art, por edhe art aplikativ. Do të thotë gjitha këto, gjegjësisht figurative dhe aplikative, të gjitha këto zanate janë mësuar në atë kohë.

Erëmirë Krasniqi: Dhe më pas keni shikuar në Prishtinë për Shkollën e Lartë?

Tomislav Trifić: Po, po. Në ato vite kur përfundova Shkollën e Artit, u regjistrova në Shkollën e Lartë Pedagogjike në Prishtinë. Drejtimi, në drejtimin figurativ, ashtu quhej, drejtimi i artit figurativ. Aty përgatiteshin studentët për punë në mësimdhënie si mësues të edukimit në art, në shkolla të mesme dhe fillore.

Erëmirë Krasniqi: E kur keni qenë i vendosur të punoni si mësues?

Tomislav Trifić: Jo, mua kurrë nuk më ka rënë ndërmend të punoj si mësues. Në fakt unë dëshiroja ta përfundoja... që të perfeksionohem, ta mësoj zanatin, që të hyj në atë, atë magjik, zanat magjik, fjalë magjike, në art. Kështu që kur e përfundova Shkollën e Lartë, u hap Akademia. Do të thotë ka qenë viti 1973. Viti 1973 ka shumë domethënje, jo vetëm për mua, mirëpo për artin në Kosovë e Metohi në përgjithësi. Në Prishtinë u hap Akademia e Arteve në '73—tën, dhe kështu quhej në fillim, Akademia e Arteve Figurative.

Erëmirë Krasniqi: Kush ka dhënë mësim aty?

Tomislav Trifić: Në Shkollën e Lartë atëherë kanë ligjruar, do të thotë ajo shkolla u rrit, nga Shkollë e Lartë në Fakultet. Në atë kohë ishte Muslim Mulliqi, njëri nga doajenët, një ndër piktorët më të mëdhenj më duket, për hesapin tim, për mendësinë time. Në atë kohë por edhe më vonë. Tani ishte Svetozar Kamenović, atëherë ishin, nuk e di, [Shemsedin] Kasapolli ka ligjruar atëherë, Tahir Emra, Xhevdet Xhafa ka ardhur më vonë. Këta ishin artistë të rinjë të cilët u rritën dhe u bënë artistë të fortë. Esad Valla, Tahir Emra tashmë i përmenda. Më vonë erdhi Zoran Ivanović grafist, Fatmir Krypa grafist erdhi, Rexhep Ferri më herët pasi që ai kishte ardhur si piktor, dhe të tjerë.

Nuk mund t'i numëroj të gjithë, mirëpo ka qenë një plejadë e artistëve të fortë të cilët para se të gjithash kishin ardhur këtu nga Akademia e Beogradit, nga Akademia e Zagrebit. Vetëm se nuk e di kush erdhi nga Akademia e Lublanës.

Erëmirë Krasniqi: Xhevdet Xhafa?

Tomislav Trifić: Xhevdet Xhafa erdhi si artist grafik. Do të thotë skeleti ka qenë i përbërë nga profesorë të Shkollës së Lartë dhe profesorë të Akademisë së Beogradit. Më duhet të përmend që unë atëherë në drejtimin e grafikës u regjistrova te profesori i mirënjohur, profesori, profesori (qeshë)... më është ndalur truni, nuk më kujtohet. Boško Karanović,² më falni, Boško Karanović. Ai është një doajen i artit grafik në Jugosllavi, jo vetëm tek ne. Kështu që...

Erëmirë Krasniqi: Ai është nga Kosova?

Tomislav Trifić: Jo, ai është nga Beogradi. Ai në fakt ishte i pari i cili ka hapur [ekspozitë] kolektive të grafikës... e tjera. Që mos të flas tash për ato gjëra. Pra kjo është një gjeneratë e cila ka pasur profesorë shumë, shumë të mirë.

Erëmirë Krasniqi: Në cilën gjuhë është mësuar?

Tomislav Trifić: Këtu mësohej në gjuhën serbe. Nuk ka pasë ndarje. Kështu ishte edhe në Shkollën e Artit në Pejë. Atëherë nuk ka pasur shumë interesim që paralelisht të ligjërohej në dy gjuhë, e tjerë. Por tash disa lëndë më vonë mësoheshin edhe në... siç ishte historia e artit e tjerë. Profesorët nga Beogradi të cilët vizitonin, natyrisht nuk mundeshin të ligjëronin në shqip. Mirëpo, para të gjithash duhet ditur se arti është zanat. Në zanat gjithçka është e ditur. Të gjitha gjuhët fliten. Në këtë sistem të zanatit, të bartjes së zanatit, si ta them, të përvetësimit të zanatit. Natyrisht edhe poetikës që më vonë u zhvillua.

Erëmirë Krasniqi: Për juve Prishtina ka qenë një qyteti i ri, apo për shkak që keni jetuar afër nuk ka qenë ashtu? Si ishte atëherë?

² Boško Karanović (1924-2009) u lind në Bosanska Krupa, Bosnjë dhe Hercegovinë. Ka qenë piktor dhe artist grafik. Ai ka diplomuar më 1948 nga Akademia e Arteve të Bukura, dhe ka specializuar në Grafikë. Ai ishte themelues i Kolektivit të Artit Grafik më 1949 dhe Shoqërisë Dashamirëse të Artit Grafik të ashtuquajtur ARTA. Ai ka qenë ndër artistët prijës në grafikën moderne.

Tomislav Trifić: Në atë kohë nga Peja erdha në Prishtinë. Prishtina prapë ishte qendër administrative dhe kulturore. Prishtina në atë kohë ishte shumë më e fortë se Nishi, edhe se Kragujevci, dhe Kraleva, apo themi nga Shkupi, e tërë pjesa jugore gravitonte kah Prishtina. Ky së pari ishte qytet universitar, me hapësira të reja. Akademia ishte hapur në vitin '73. Për shembull, e Novi Sadit është hapur në vitin '74. Kështu që ka një traditë të gjatë. Kështu që studentët nga e gjithë, pra nga Nishi, Prokupla, Vranja dhe tjera, Kraleva, Kragujevci, të gjithë vinin këtu për të studiuar. Nga Peja, Mali i Zi, e tjerë, e tjerë. Pra prapë ishte njëfarë qendre kulturore, administrative, mbi të gjitha e artit.

Erëmirë Krasniqi: A kishit mundur pak më detajisht rreth asaj se si ka qenë atëherë?

Tomislav Trifić: Po në atë kohë kur filluan të shfaqen gjeneratat e artistëve figurativ, atëherë filluan të formohen edhe të famshmet, të ashtuquajturat Shoqata të Artistëve Figurativ. Shoqata e parë, siç më kujtohet mua ishte Shoqata ULUS,³ Shoqata e Artistëve Figurativë të Serbisë me një filialë, apo me një zyrë këtu në Prishtinë. Ai që ishte anëtar i ULUS—it tashmë ishte artist i madh dhe ishte vështirë, vështirë të pranoheshe në shoqatë. Duhej të ishe i mirë dhe kualitativ, të kesh punë të jashtëzakonshme që komisioni t'iu konsiderojë, i cili mblidhej çdo vit një komision i ri dhe kështu. Dhe çdo vit pranonin kërkesa nga anëtarë të rinjë, pranonin kërkesa për ekspozita të reja të cilat organizoheshin në Prishtinë dhe në qytete tjera në Kosovë dhe Metohi.

Erëmirë Krasniqi: A ju kujtohen ekspozitat e para të mbajtura me shoqatë?

Tomislav Trifić: Ekspozitat e para kanë qenë në “Boro dhe Ramiz”. E dini “Boro dhe Ramizin”?

Erëmirë Krasniqi: Po, po.

Tomislav Trifić: Po, ajo qendër. Ajo ishte një...

Erëmirë Krasniqi: Në korridor aty?

Tomislav Trifić: Po në korridor. Ajo ishte në vitin '76, '77, kah fundi. E dini në vitin '73 jam regjistruar në fakultet, pas katër vitesh.

Erëmirë Krasniqi: Atëherë ishte Galeria?

Tomislav Trifić: Galeria ka qenë atëherë, si jo?

Erëmirë Krasniqi: A nuk ishte hapur Galeria më...

Tomislav Trifić: Galeria, Galeria ishte aty.

Erëmirë Krasniqi: '79—tën?

³ ULUS - Udruženje Likovnih Umetnika Srbije, Shoqata e Artistëve Figurativ të Serbisë.

Tomislav Trifić: Nuk e di kur është hapur, vetëm e di që në Galeri atëherë aty... Nuk ishte Galeri tipike por kishte shumë hapësirë. Po, atëherë nuk ishin dyqanet aty. Ajo ishte hapësira në të cilën organizoheshin. Ka qenë zakon në Fakultet, apo në Akademinë e atëhershme, që ekspozita vjetore në fund të vitit shkollor të organizohet në “Boro e Ramiz”. Do të thotë të gjitha grupet. Kishim piktorë, skulptorë dhe artistë grafik. Më vonë u hap edhe dega e Dizajnit Grafik në kuadër të Akademisë së Arteve. Në fillim ishte vetëm dega e Muzikës, pra Departamenti i Muzikës me përcaktim në piano, violinë dhe nuk di çka tjetër. Dhe më pas është bashkangjitur edhe dega e Aktrimit, dega e Dramës. Deri atëherë ishte Akademia, më pas u rrit dhe quhej Fakulteti i Arteve, pasi që tani iu shtuan dy degë, pra e Muzikës dhe e Dramës.

Erëmirë Krasniqi: Si do ta kishit definuar stilin në punët tuaja?

Tomislav Trifić: Realizëm, kubizëm, marksizëm?

Erëmirë Krasniqi: A keni qenë të vetëdijshëm çka keni përdorë në krijimtarinë tuaj? A ka qenë... qysh p’i bjen?

Tomislav Trifić: Fol shqip.

Erëmirë Krasniqi: A ka qenë përcaktim konceptual?

Tomislav Trifić: Secila Akademi dhe Shkollë e Artit apo e Lartë janë dashur t’i mësojnë nxënësit apo studentët e tyre realizmin. Realizmi është baza e të gjithave. Kjo është sikur kur mirë t’i mësoni të gjitha shkronjat, të mësoni mirë të shkruani, e më pas të lexoni, e më vonë ju i krijoni vetë tekstet e juaja. A do të shkruani poezi haiku, apo të shkruani epikë, romane, kjo varet nga poetika juaj. Pra Fakulteti ishte viti i parë, i dytë, i tretë i fokusuar në mësimin e rregullave bazë, zanatet, teknikat, mënyrat e të tjerë. Pra nuk ka pasur përcaktim në atë kohë si realizëm apo jo, hiper—realizëm, nëse kjo është impresionizëm, kubizëm, abstraksion dhe më tutje, pra ishte krejt e njëjtë.

Kjo varësisht profesionit, sipas përcaktimit të tyre, studentët e kanë përzgjedhur. Pra nuk kemi qenë të gjithë të njëjtë kur e kemi përfunduar Fakultetin. Secili e ka poetikën e vet. Të gjithë ne dallonim nga njëri—tjetri. Nuk kishte atëherë përvetësim të profesorit, nxënësi si profesori, studentë të cilët gjasojnë në profesorët e tyre. Ky ishte gabimi më i madh, nëse dikush e kishte kuptuar kështu. Do të thotë secili është dashur si individ që të zhvillohet në drejtimin e vet dhe të bëhemi të vërejtshëm me stilin e vet....

Erëmirë Krasniqi: Cilat ndikime i keni pasur nga, për shembull nga... nga world qysh i thojnë?

Tomislav Trifić: Nga...

Erëmirë Krasniqi: Artit të botës. Ndaj artit botëror a keni qenë të ekspozuar?

Tomislav Trifić: Ne përmes.... Tash do t’iu tregoj. Nga lëndët si historia e artit të cilën jemi dashur, jemi dashur edhe në Shkollën e Artit madje, edhe në gjimnaz ne kemi mësuar historinë e artit... në të ashtuquajturën poetikën e shekullit XX—të, pra ishte histori bashkëkohore e artit dhe këtë aty e kemi mësuar. Natyrisht, me kohën, me zhvillimin tekniko—teknologjik mundësitë ishin të ndryshme, ashtu që kemi pasur mundësi ta përcjellim edhe përmes televizionit, në dokumentarë të ndryshëm mbi ekspozita të caktuara të cilat organizoheshin. Ne kemi shkuar me fakultet shkoni nga këtu në Beograd në secilën ekspozitë të madhe dhe të rëndësishme. Pra çfarë po ndodhte atje lartë në Beograd, çfarë ndodhte në botë, prej nga vinin, çfarë punë, çfarë tendenca e tjerë.

Pranë kësaj ne kemi, unë do t’i veçoj nga fusha e grafikës, ne kemi pasur çdo vit Bienalen Jugosllave të Grafikës së Studentëve. Pra, secili Fakultet në Jugosllavinë e atëherëshme ka pasur ekspozitë të përbashkët në Beograd, e ashtuquajtur “Grafika e Studentëve”. Mund t’iu tregoj që një vit, në vitin e fundit kur kemi ekspozuar, unë kam fituar shpërblimin e parë të “Grafikës së Studentëve”, “Grafikës së Studentëve të Jugosllavisë”. Atëherë shpërblimi ishte organizmi i një ekspozitë personale në ekspozitën popullore “Grafika e Studentëve”. Ashtu përfshiheshim ne.

Ne bukalisht konkuroni me të gjitha Akademitë, Akademinë e Lublanës, Zagrebit. E Lublanës, Zagrebit, Sarajevës, Novi Sadi, Shkupit ndonjëherë, atëherë Shkupi nuk kishte Akademi. Këto ishin këto katër Akademi me të cilat ne shpesh konkuroni, përcjellim kush çka po punon. Pra kjo ekzistonte jo vetëm nga fusha e grafikës. Natyrisht, kjo ndodhte edhe në fushën e pikturës, poashtu edhe nga skulptura, dhe të tjera.

Erëmirë Krasniqi: Këtu në Prishtinë nuk ka pasur Bienale të Grafikës?

Tomislav Trifić: Sa më kujtohet mua nuk ka pasur Bienale të Grafikës, sepse ne ishin në zhvillim atëherë, për atë të duhet traditë. Pra viti i parë, dytë, i katërt ishin pak. Mirëpo, kryesisht, kryesisht vinin ato ekspozitat e mëdha këtu që të ekspozoheshin edhe studentët të cilët nuk kishin mundësi të shkojnë t’i shohin, të shkojnë në ekspozitë në Beograd, e të tjerë.

Erëmirë Krasniqi: Prej cilave qendra të Jugosllavisë kanë ardhur?

Tomislav Trifić: Kryesisht prej qendrave të ndryshme. Edhe nëse ajo ishte ekspozitë Jugosllave e grafikës, ajo udhëtonte nëpër qytete prej nga vinin studentët, prej të gjitha vendeve. Do të thotë Lublana, Zagrebi, Novi Sadi, Beogradi dhe Prishtina. Të gjitha kemi qenë barabartë të forta, barabartët të mira.

Erëmirë Krasniqi: A mund të kthehemi në vitin ‘74, pra kur është themeluar Akademia e Arteve. Si ka qenë provimi pranues, si jeni pranuar?

Tomislav Trifić: Pas Shkollës së Lartë Pedagogjike siç tregova ata arritën kushtin për ta hapur Akademinë. Baza u krijua nga profesorët që tashmë ishin këtu. Ndërsa asnjë Akademi në botë, as ajo në Beograd, Novi Sad, as në Zagreb nuk ka mundur të themelohet pavarësisht pa ndihmën e ndonjëres nga Akademitë e vjetra. Ashtu janë themeluar Akademia e Beogradit, Akademia e Sarajevës.

Më kujtohet Karamehmedović i cili vinte nga Beogradi të ligjërojë histori të artit. Njerëzit vinin në vitin e parë, vitin e dytë, dhe kështu, deri sa nuk është formuar ky kuadro. Asistentët të cilët kishin përfunduar në Beograd, ata vazhduan të punonin në Fakultet, kështu që nuk ndjehej ai vakuum i profesorëve kualitativ. Pra, thjesht gjithnjë ka pasur profesorë të mirë. Pra me profesorë të mirë dhe studentë të mirë gjegjësisht ka pasë konkurrencë të madhe të regjistrohesh në Akademi. Ishte një privilegj.

Erëmirë Krasniqi: Si vendosët të regjistroheni në grafikë?

Tomislav Trifić: Unë shumë thjeshtë jam përcaktuar për grafikë, pasi që grafika.... Unë grafikën si teknikë nuk e kam njohur. Unë jam përcaktuar për kureshtje. Mua më thonin që unë isha piktori më i mirë, që pikturoj shumë mirë, madje në atë kohë në Pejë kam punuar me shpakulla, me ato shpakullat japoneze të metalit, dhe ashtu edhe më quanin “Toma Shpakulla”. Thjeshtë grafikën e kam regjistruar pasi që për mua ka qenë e panjohur, dhe kam dashur këtu të hulumtoj, të kuptoj çka është grafika. Po.

Pjesa e Dytë

Erëmirë Krasniqi: Të flasim për ekspozitat tuaja. Kur i keni pasur ato, jo vetëm në Fakultet, disa ekspozita personale, kur i keni filluar ato?

Tomislav Trifić: I keni aty në biografi. Këto me radhë do t'i kujtoj. Mirë që u kujtove.

Erëmirë Krasniqi: Gjenerata e Artistëve të Rinjë të Kosovës {lexon nga biografia}?

Tomislav Trifić: Këto janë ato ekspozitat e para, në të cilat shkonin anëtarët. Tash do të iu tregoj se si merrej pjesë në ato ekspozita. Do të thotë ekspozita e parë të cilën e kemi organizuar në këtu si të rinjë, studentë të rinjë të ndryshëm nga Fakulteti i Arteve, apo në të atëhershmen Akademi të Arteve, kryesisht e kemi organizuar të parën, dhe në fillim ishte sikurse me anëtarët e pranuar në ULUS, e cila më vonë u bë ULUK. ⁴Ishin këto shoqatat, për këtë do t'iu tregoj më vonë. Do të thotë ekspozita e parë të cilën e kemi organizuar këtu si artistë të rinjë. Ne ishim pesë, gjashtë, katër, varësisht cili në cilin vit shkonte. Ajo ekspozitë natyrisht ka udhëtuar në Pejë, Prizren, Ferizaj, nuk e di Gjilan, në këto qendrat e mëdha të Kosovës dhe Metohisë.

Pasi që ishim anëtarë, ne kishim edhe ekspozitat vjetore të shoqatës. Ishte ajo e pranverës dhe vjeshtës. Ekspozita e pranverës, e vjeshtës... këto nuk ishin ekspozita me recenzion, në fakt me shkrime përcjellëse, thjeshtë ishin ekspozita pa seleksionim. Atëherë filloi [ekspozita]. Kush ishte i gatshëm mund të organizonte ekspozita personale, kush ishte i vyeshtëm, kush mund të punonte. Pra këto vitet e para nuk ka pasur ekspozita të mëdha personale, mirëpo kryesisht paraqiteshin njerëzit e rinjë përmes [ekspozitave] kolektive, grupe që ishin anëtarë të Shoqatës së Artistëve.

⁴ ULUK - Udruženje Likovnih Umetnika Kosova, Shoqata e Artistëve Figurativ të Kosovës.

Më duhet ta kujtoj që, që në Kosovë dhe Metohi, gjegjësisht këtu në Prishtinë ka pasur më shumë shoqata. Ka qenë Shoqata e Artistëve Figurativ të Kosovës, tani ishte Shoqata e Artistëve Figurativ dhe Aplikativ të Kosovës, më pas Shoqata e Prishtinës, Artistët Figurativ të Prishtinës, kështu kishte shumë prej tyre, shumë, pra të këtyre shoqatave ku secili udhëhiqte ndonjë politikë siç kanë qenë rëndom atëherë... të gjithë disi organizoheshin. Pra në qëllimin e asaj se të rinjtë të kenë ku të ekspozojnë, t'i tregojnë punët e tyre, dhe çfarë në të vërtetë po punojnë, që të motivohen dhe të punojnë më shumë, që më shumë... tërë kohën... që në një moment t'i ketë punët e tyre [të ekspozuara] pranë profesorit të tyre, dhe kështu me radhë. Do të thotë kjo u ka dhënë guxim, dhe kjo është traditë e mirë e cila ka qenë në atë kohë.

Erëmirë Krasniqi: Në cilën shoqatë keni qenë ju?

Tomislav Trifić: Unë kam qenë në të trija shoqatat. Nuk ka pasur shoqatë në të cilën nuk kam qenë. Thjesht... tashti... më duhet ta kujtoj, dhe ju mirë e dini që para 15 ditëve është hapur këtu një shoqatë, e dini që së shpejti... dhe unë jam anëtar këtu, pas shumë vjetëve unë jam anëtar i shoqatës tonë në Prishtinë.

Erëmirë Krasniqi: A mundeni me na tregu rreth ekspozitave që i keni pasë përmes shoqatës?

Tomislav Trifić: Pra në fillim i kam pasur përmes shoqatës siç tregova. Më pas regjistrova studimet pasdiplomike në Beograd. Unë i kam bërë ato te Boško Karanović, studimet e magjistraturës, në fakultet duhej organizuar ekspozitën personale. Kjo ishte si punim diplome që e përzgjedhje vet për magjistraturë. Atëherë i kisha bërë mbi 40 grafika të mijat, isha në formë të mirë, kisha guxim, e kisha fituar njëfarë guximi, e kisha fituar dhe mund të kisha ekspozitë personale. Dhe që nga '82—ta kam filluar të ekspozoj në më shumë vende, qytete, merrja pjesë në shumë konkurse e të tjerë. Pra i ekspozojsha punët e mija sidomos në vitin '82, kur përfundova studimet e magjistraturës, kur e mendoja që mund të paraqitem i pavarur në ekspozita personale çdokund, natyrisht me grafika.

Erëmirë Krasniqi: A ka qenë, si ta them, a ka qenë e popullarizime grafika?

Tomislav Trifić: Grafika?

Erëmirë Krasniqi: A ka qenë në një gjendje të mirë?

Tomislav Trifić: Ashtu, ashtu...

Erëmirë Krasniqi: A mundeni për këtë të na flisni?

Tomislav Trifić: Po grafika si teknikë me teknikat tjera të pikturës, me grafikë po nënkuptoj edhe vizatimet të cilat janë bërë më herët. Pra rrënjët i ka më herët. Të mos kthehemi... grafika paralelisht ka qenë e përfaqësuar çdokund, po edhe këtu tek ne, poashtu edhe piktura dhe skulptura. Kështu që grafika nuk është diçka e re, mirëpo ndërron tërë kohën. Kanë ndërruar teknikat, përmirësoheshin teknikat prej prejmeve në dru, këtyre tintë grafika edhe teknikave tjera të reja të cilat përdoren edhe

në ditët e sotme. Dhe një fushë e madhe, një libër voluminoz i cili... duhet shikuar për historiografi, Xhevat Hoxha ka shkruar një libër të jashtzakonshëm për teknikat e grafikës i cili përfshinë mënyrat e punës që nga, që nga të gjitha kohërat, deri te grafika japoneze themi.

Erëmirë Krasniqi: Si keni vendosur që të shkoni në Beograd?

Tomislav Trifić: Po unë nuk kam shkuar...

Erëmirë Krasniqi: Nuk keni shkuar?

Tomislav Trifić: Po unë kurrë nuk jam larguar nga këtu?

Erëmirë Krasniqi: A—ha. Ashtu.

Tomislav Trifić: Unë vetëm kam përfunduar studimet pasdiplomike në Beograd. Unë kurr nuk kam... jam kthyer...

Erëmirë Krasniqi: A—ha, unë mendova që aty keni qëndruar përgjatë studimeve.

Tomislav Trifić: Unë kam udhëtuar shumë. Unë para vitit '95 më kishin thirrë nga Universiteti që të vij në Fakultet, unë kurrë nuk kam dashur të merrem me punë prej profesori. Unë jam marrë me projekte, kam qenë enterierist për kompaninë në bërje “Kosovodrvo” [Druri i Kosovës] për shumë kohë në organizata duke bërë reklama, propaganda dhe të gjitha, dhe kështu me radhë. E tërë kjo më tërheq mua, kjo ka qenë shumë më interesant dhe për shkak të kësaj kam udhëtuar shumë...

Erëmirë Krasniqi: Çfarë keni bërë pas diplomimit?

Tomislav Trifić: Pas diplomimit? Kam punuar. Rrogën e kisha nga biznesi, ndërsa grafikën e bëja nga dashuria, pra nuk kam qenë i lidhur vetëm me artin figurativ, gjegjësisht vetëm me grafikën, mirëpo thjeshtë vetëm kam jetuar nga biznesi. Dhe kur dështoi ky sistem dhe s’di çka tjetër, atëherë u barta, atëherë më '95 më pranuan në Fakultet të Artit si docent. Menjëherë kam qenë docent i grafikës e kështu me radhë. Pra që nga 1995 docent, e deri në këtë vit akademik unë jam në arsim.

Erëmirë Krasniqi: Si kanë përfunduar punët e juaja në koleksion të Galerisë? Çka ju kujtohet?

Tomislav Trifić: Po të gjithë artistët, po them nga ata më të vjetrit, më të qëndrueshmit, më të mirët, Galeria e Arteve ka pasë mjete të blejë punë, nga ekspozitat personale dhe atyre grupore. Disa nga komisionet i kanë shikuar punët dhe ka thënë, “Eh, tash ky është një punim i mirë. Po i blejmë dy, dy punime për koleksionin tonë”. Dhe kështu Galeria, Galeria e Arteve këtu e ka bërë koleksionin e saj të grafikës.

Erëmirë Krasniqi: Në cilin vit i kanë blerë tuajat?

Tomislav Trifić: Nuk më kujtohet cili vit, por me siguri i kanë blerë nga ndonjë ekspozitë e shoqatës që mbahej në pranverë apo vjeshtë, apo nga ekspozita personale, njëmend nuk më kujtohet. Mirëpo e di që atëherë, megjithatë arti ka qenë më shumë i respektuar dhe çmuar në krahasim me sot. Sot artistët duhet vetë të përkujdesen për gjithçka. Fatkeqësisht ashtu është.

Erëmirë Krasniqi: Çfarë kanë qenë raportet me shqiptarë në ato vite? A ka pasë tensione ndëretnike?

Tomislav Trifić: Në atë kohë? Po nuk e kemi... askush nuk ka mundur as t'i imagjinojë ato tensione në atë mënyrë. Ne kemi qenë të gjithë të njëjtë. Edhe sot kur takohem me kolegët e mi, ne jemi miq. Bëjmë jetë normale. Shoqërohemi, edhe sot shoqërohemi.

Erëmirë Krasniqi: Jo veç të pyeta. A i përcjellni ende ekspozitat?

Tomislav Trifić: Po tash, unë jam... i përcjelli ekspozitat, mjaft ekspozita përcjelli. Përcjelli punën e kolegëve të mi që të shoh se si punojnë. Kohëve të fundit ndoshta janë zgjuar pak. Mandej kanë arritur aty që t'i përkushtohen vetës dhe të punojnë. Për dallim prej atyre viteve të këqija, të këqija edhe për t'i përmendur, njerëzit kanë filluar ta kuptojnë që nga politika nuk ka asgjë. Kjo kështu kuptohet dhe lë gjurmë në ty.

Ndoshta ekspozitat më herët kanë qenë nga artistë të ndërtuar mirë, e them artistë... kemi artistë, artisti është artist. Mirëpo ka artistë të cilët kanë anuar me motive, të cilët ndoshta kanë qenë në ndonjë linjë nacionale, me disa simbole të cilat nuk kanë qenë të nevojshme për pikturë. Deri atëherë nuk e kanë bërë, por kanë filluar të flirtojnë... mendoj që në art nuk ka flirtim. Ose je ose nuk je.

Mirëpo më vjen mirë që nga çka kam parë deri më sot nuk kam vërejtur që dikush dëshiron të shtyjë tutje, që dëshiron të bëhet artist në shërbim të shtetit. Më parë ka pasë artistë në shërbim të shtetit të cilët kanë qenë regjisorë, piktorë, skulptorë e me radhë. Mirëpo, artisti është artist. Ai duhet poetikën e vet ta shpërfaqë pavarësisht situatës jashtë, rrethanave. Ti je në atelenë tënde, thjeshtë punon atë që dëshiron ta bartësh prej vetës në pëlhurë apo letër, apo çkado.

Erëmirë Krasniqi: Si ka qenë këtu kur keni filluar të punoni? Si ka qenë Galeria atëherë nga viti 1995?

Tomislav Trifić: Po unë këtu jam... nuk e di, më duket se e kam shkruar prej cilit vit jam këtu. Diku prej '86—tës, '87, nuk e di, në këtë Galeri qysh kur është vendosur si drejtor Ljubiša Tanasković, kur ai ishte këtu drejtor. Hilmija Čatović⁵ president i Këshillit të Galerisë. Unë kam qenë anëtar. Në këtë Galeri kemi kaluar shumë kohë dhe këtu jemi shoqëruar dhe të gjitha ato ekspozita të cilat kanë... {dëgjohet telefoni}. Mirë do ta ndali tash këtë.

Erëmirë Krasniqi: Hilmija Čatović ka qenë poashtu anëtar?

⁵ Hilmija Čatović (1933-2017) u lind në Shkup, Maqedoni. Ai ka studiuar pikturën në Akademinë e Arteve të Bukura në Beograd më 1957 te profesori Vinka Grdana, tek i cili ka magjistruar më 1980. Ai ishte dekan i Fakultetit të Arteve në Prishtinë, dhe në Fakultetin e Artit dhe Dizajnit në Nish dhe Novi Sad.

Tomislav Trifić: Anëtar, anëtar i Galerisë. Nuk më kujtohet viti saktë kur jam përfshirë për herë të parë të ndihmoj rreth punëve, organizimit të ekspozitave e tjerë. Mirëpo e di që ka qenë pasi që Ljubiša Tanasković është bërë drejtor i Galerisë. Mendoj që para tij ka qenë Blerim [Luzha] apo nuk e di, nuk më kujtohen këto detale. Mirëpo ai moment së bashku me Hilmija Čatović më kthehet shpesh. Zoran Karalejić⁶ ka qenë këtu poashtu. Ne kemi qenë anëtarë të Këshillit të Galerisë. Me përfshirjen në vazhdimësi, nuk isha më vetëm anëtar apo artist, por i punoja edhe dizajnet e katalogeve e të gjitha ekspozitave të cilat organizoheshin këtu. Dhe projekti i fundit i cili është bërë, fatkeqësisht nuk është realizuar, ai ka qenë katalogu i ekspozitës permanente i cili është planifikuar që të vendoset në katin e dytë. Një ekspozitë e veçantë, pra një ekspozitë permanente.

Erëmirë Krasniqi: Ajo nuk ka ndodhur fare?

Tomislav Trifić: Ajo ishte në plan, gjithçka është bërë gati, por më pas erdhi viti i famshëm '99, i cili i shkatërroi të gjitha, të gjitha ato qëllime të cilat janë kusht... Nuk e di çfarë tash, nëse ekziston ekspozita permanente apo nëse është planifikuar të jetë që Prishtina të ketë një ekspozitë permanente, që pritjet të mos jenë në ekspozitat [e përkohshme]. Që ekspozita të jetë aty, një ekspozitë permanente që të vijë artistë jo vetëm nga Kosova e Metohija, mirëpo edhe artistë të huaj, nga Shqipëria, nga nuk e di, shtete tjera ku janë, prej vendeve nga ka mbledhur Galeria punime. Pra një fondus i punëve të mira, shembull siç është ai në Muzeun e Beogradit.

Erëmirë Krasniqi: Po.

Tomislav Trifić: Eh pra, nuk e di nëse ka ardhur momenti, nëse do të bëhet, cilat janë planet sot nga menaxhmenti i Galerisë, nuk e di, por atëherë ashtu ka qenë.

Erëmirë Krasniqi: A mundeni ma shumë të na tregoni për të '90—tat, sepse ne nuk kemi pasur qasje, nuk e kemi pasur rastin, pasi që nuk kemi pasur qasje?

Tomislav Trifić: T'i shihni?

Erëmirë Krasniqi: Qasje. Nuk kemi pasur qasje.

Tomislav Trifić: A ju keni...

Erëmirë Krasniqi: Nuk kemi pasur qasje këtu. A mundeni me na tregu çka ka ndodhë në Galeri? A ka pasë [karakter] më nacionalist, a ka mund të...

Tomislav Trifić: Të ndjehet ajo?

⁶ Zoran Karalejić (1937) u lind në Prizren, Kosovë. Ai studioi skulpturën në Akademinë e Arteve në Prishtinë dhe Beograd. Ai ka punuar në Fakultetin e Arteve në Prishtinë deri më 1999. Përgjatë regjimit të Milosevićit, praktika e tij artistike është politizuar. Edhe pse parësisht kishte qenë skulptor modern, në vitet e '90-ta ishte komisionuar të punojë skulptura të intelektualëve dhe heronjëve kombëtar serb të cilat ishin realiste në qasje, siç ishte busti i Vuk Karadžić i vendosur në oborrin e Fakultetit Filologjik në Prishtinë.

Erëmirë Krasniqi: Po, po.

Tomislav Trifić: Sa u përket ekspozitave, mua më kujtohet se ka pasur ekspozita të mira të cilat vinin. Madje më kujtohet viteve, nuk më kujtohet cilat vite, por janë paraqitur artistët pamor të Tiranës, gjegjësisht nga Shqipëria. Një ekspozitë mjaft kualitative ka qenë ajo. Atëherë në atë kohë ka qenë një realizëm i pastër, shumë. Dhe një qasje mbi realizmin shumë kualitative.

Erëmirë Krasniqi: Në cilën kohë, vitet e '90—ta?

Tomislav Trifić: Po mendoj që po, nuk më kujtohet në cilin vit ka qenë, por ka qenë para luftës. Ka qenë një ekspozitë jashtëzakonisht kualitative me ç'rast artistët e tyre kanë qenë mysafir këtu. Ne është dashur t'ua kthejmë vizitën, i vetëdijshëm jam që kam qenë me gjeneratën... ishte Rexhep Ferri, nuk e di, atëherë fatkeqësisht më nuk ishte gjallë Muslimi. Ne është dashur të shkojmë atje për vizitë në Tiranë. Ne kemi pasur raporte shumë korrekte, pa ato ndërhyrjet politike. Pra ndikimet politike, që për fat, nuk ka pasur. Arti atëherë ka qenë vetëm...

Erëmirë Krasniqi: Politika nuk ka qenë në art?

Tomislav Trifić: Jo. Arti ka... po flas për art, të gjitha të tjerat janë propagandë, dizajni me gjasë [po], por po flas që arti jo. Të paktën unë nuk kam parë {bie diçka}. Këtu është, këtu është (qeshë). Them të paktën unë nuk kam parë. Ndoshta ka qenë dikush, ndoshta kanë parë, por unë jo.

Erëmirë Krasniqi: Atë njeriun që e përmendët, Zoran Karale...?

Tomislav Trifić: Karaljejić.

Erëmirë Krasniqi: Po atë. Mua më kujtohet që stili i tij në skulpturë ka ndryshuar krejtësisht. Përgjatë '80—tave ai ka qenë bash abstrakt, ndërsa përgjatë viteve '90—të stili i tij më shumë e më shumë bëhet konkret, si skulptura e Vuk Karadžićit, në fakt shumë nacionaliste, shumë realist në stil. Për këtë arsye ju pyeta se a është ndjerë politika në art?

Tomislav Trifić: Tash do të ju tregoj. Sa i përket kaligrafisë, apo skulpturës, Zorani, ju e përmendët Zoran Karaljejić, ai ka, poetika e tij ka qenë diçka krejt ndryshe nga format abstrakte... ata zojtë e tjerë, çka në të vërtetë i kanë përngja punës së profesorit të tij [Agim] Çavdarbashës, njëjtë i ka punu skulpturat e veta. Mirëpo edhe Çavdarbasha edhe Zoran Karaljejić kanë pasur oferta që të punojnë skulptura. Nëse është punuar për Lidhjen e Prizrenit, apo është punuar busti i Vuk Karadžićit, Miloš Lazarit e të tjerë. Do të thotë këto janë komisionime që i bëhen skulptorit, ndërsa poetika e tyre është diçka tjetër, nëse e konsideroni ashtu. Ajo është thjeshtë një komisionim.

Meqë e ka punuar skulpturën e Skenderbeut, e ka realizuar një monument të mirë, mirëpo me vokacion punon diçka tjetër. Poetika e tyre është diçka tjetër. Në këtë kuptim nuk ndjehet, kjo është vetëm komisionim.

Erëmirë Krasniqi: K Po, unë vendosa me ju pyet meqenëse...

Tomislav Trifić: Por jo, jo, që ta sqaroj kjo ka qenë e pranishme edhe në gjëra tjera. E kemi pasur për shembull në artet aplikative, shembulli është kanë kërkuar pllakat i cili i përshtatet kongreseve të caktuara, për qëllime të caktuara dhe tutje. Kjo është ndryshe, por ndryshe është kur punohet diçka tjetër.

Erëmirë Krasniqi: Po.

Tomislav Trifić: Shyqri Nimani për shembull, artisti grafik i parë, i cili ka qenë grafisti më i mirë në atë kohë, edhe ai ka bërë shumë prej këtyre gjërave, mirëpo unë në të nuk kam vërejtur ndonjë nacionalizëm. Mirëpo pllakati i “Hotel Kasta” themi, dikur ka qenë në kohën e vet më kujtohen disa nga shfaqjet, ai e ka dizajnuar atë duke u nisur nga skenari gjegjësisht atë pjesë. Këtu nuk shoh ndonjë nacionalizëm. Mund të jetë diçka e papërpunuar artistikisht, dhe pengon. Mirëpo kur është mirë e punuar artistikisht kjo nuk mund të pengojë. Herë zojtë, zojtë... nuk di çka tjetër... ylli i partizanit.

Erëmirë Krasniqi: Këtë e kam pa kur kam shkuar te një faqe. Nuk ka shumë qasje në punët e tyre, këtu nuk po flas vetëm për serbët, por kjo periudhë e tërë është pak e dokumentuar.

Tomislav Trifić: Ashtu është, ashtu është.

Erëmirë Krasniqi: Në atë kohë. Po flas vetëm për...

Tomislav Trifić: Jo, jo, jo...

Erëmirë Krasniqi: Nuk janë të dokumentuara. Por rashë në një web—faqe ku ishte e prezantuar puna e tij, pra në atë faqe. Aty puna e tij ishte krejtësisht ndryshe në të ‘80—tat, dhe këtë e them pasi që arti i tij ka qenë, është ekspozuar në hapësirë publike.

Tomislav Trifić: Po...

Erëmirë Krasniqi: Ka qenë një dallim i madh në mes të asaj që ka punuar në të ‘80—tat, nga ajo që ka punuar në të ‘90—tat.... A ka qenë ndonjëri... a ka ra kualiteti me ardhjen e regjimit të ri? A ka ndërru qasja?

Tomislav Trifić: Them se, tash për shembull t’i numëroj kolegët e mi artistë, të cilët tash, të cilët jetojnë dhe punojnë këtu, të cilët janë profesorë në fakultete, e përcjelli [punën e tyre] si kolegë qysh nga ditët studentore deri sot. Nuk e kam vërejtur që ata kanë flirtuar me politikën dhe pushtetin. Ata thjeshtë e kanë bërë artin e tyre. Normal që me kohë ajo poetika e tyre është përpunuar, nuk ndryshon por përpunohet. Vijnë deri te ngopja dhe deri te ciklet më të maturuara. Tash njeriu kalon prej një cikli, në ciklin tjetër që është i njëjtë por jo njëqind përqind, por thjesht një fazë kaluese. Kinse nuk dua të

pij ujin e pastër, tash do t'ia shtoj pak verë, apo, më pas do ta pij një spritz, më vonë do ta përjashtoj ujin, do të pij vetëm verë. Por kjo ndodh një herë te artisti i shqetësuar... dhe e përfundon.

Atëherë ndoshta kemi qenë më të vetëdijshëm, më të thjeshtë, mirëpo me porosi më të fuqishme. Ky është ai shtegu të cilin artistët duhet ta... po flas për ata që i njoh. Ka artistë të cilët kanë qenë të shkuar, të tejkaluar dhe që të bëhen diçka në mbretni që thuhet, hajde po flirtoj me pushtetin dhe do të bëhem patriot në mënyrën time, por nuk duhet të përforcojmë atë element. Pengon, i pengon artit. Ashtu është kjo.

Erëmirë Krasniqi: Cila gjeneratë jeni ju, e kom fjalën për gjeneratën e artistëve?

Tomislav Trifić: Po gjenerata ime, shumë pak, ndodh që nuk kemi pasur raporte formale, por po... ja këtu është Skënder Idrizi, ai jeton në Prizren, Agim Salihu, a e njihni? Këtu është Shaip Çitaku, këtu është Kamuran Goranci, këtu është, nuk e di nuk më kujtohen më shumë nga ata kolegë që edhe sot takohemi, shoqërohemi e tutje. Kjo është ajo gjeneratë. Të gjithë kemi qenë një dhe e njëjta, artistë. Të gjithë kemi udhëtuar së bashku, furnizuar me materiale së bashku. Atëherë nuk ka pasur materiale siç ka sot. "Talensi" është këtu, edhe atëherë e ka pasur një dyqan të vogël, tash e shoh se si është zgjeruar në një librari të madhe dhe të mirë.

Tash është shumë më lehtë të furnizohesh, më parë nuk ka qenë. I binim nga Polonia, Bullgaria, nga të gjitha ato mjedise. Ka qenë tmerr furnizimi me mjete, pëlhurë, materialin e përpunuar, tutkallin e përpunuar, e tjera, e tjera. Do të thotë gjenerata e parë është jashtëzakonisht shumë e lidhur. Të gjithë ne jemi të lidhur me njëri tjetrin. Nuk ka pasur xhelozitë. Thjeshtë kemi... ata që na shikonin [punët] më pas dhe ata të cilët na kishin mësuar. Bukfalisht ashtu është. Ne kemi dashur të bëhemi atë që e kemi dëshiruar. Mendoj që jemi bërë dikushi dhe diçka në jetë.

Erëmirë Krasniqi: A keni skenë të artit...?

Tomislav Trifić: Thuaje.

Erëmirë Krasniqi: A ka në komunitetin serb skenë artistike, që është me rëndësi për artistë?

Tomislav Trifić: Po, për fat ka shumë artistë, falë Zotit që ekziston një numër i madh i artistëve. Një numër i madh i artistëve është. Tash ka më shumë prej atyre shoqatave, edhe pse shoqatat nuk janë shumë aktuale. Njerëzit varen më shumë nga vetja e tyre. Vijnë, shkojnë, ku shkojnë? Dhe çfarë është interesant për fat të keq, sot mund të blesh lirë punë shumë kualitative nga fusha e artit. Për koleksionistët kjo është Meka, që të blejnë me para të vogla. Nga arti nuk mund të jetohej. Atëherë kemi mundur të jetojmë nga arti.

Erëmirë Krasniqi: Si është në shkollën e Zveçanit?

Tomislav Trifić: Po...

Erëmirë Krasniqi: Çka ju keni ofruar?

Tomislav Trifić: Po kështu. Shikoni pas vitit '99, kur fakultet barteshin nga Prishtina, pra ai Universiteti i Prishtinës është zhvendosur, secili fakultet është bartur. Fakulteti i Arteve ka qenë në Varvarina, një vend i vogël afër Krushevcit, që të kthehej më 2001 në Zveçan. Zveçani është një vend afër Mitrovicës, nëse e dini ajo është një lagje e minatorëve. Këtu politika na ka shpër, në Varvarinë, dhe politika na ka kthyer në Zveçan. Kemi filluar tashmë të punojmë. Ka qenë shumë vështirë vitin e parë, vitin e dytë, kur jam zgjedhur dekan në vitin 2001. Kemi pasur probleme të mëdha me materiale, me hapësirën.

Ishte lehtë me mbajtë një ligjeratë në amfiteatër, por nuk ka qenë lehtë me ndërtu një atele për studentët, ku do të shkojnë studentët, ku do ta mësojnë pikturën, skulpturën, grafikën, dizajnin grafik? Dy—tre vitet e para ka qenë tmerr, edhe pse më vonë ishin kushtet më të mira dhe më të mira, mirëpo kurrë mjaftueshëm mirë. Arti gjithnjë ka qenë vrima e fundit e kavallit, në përgjithësi kultura. Kështu disi studentët janë gjindur në mënyrë të pavarur, edhe janë furnizuar me materiale e të tjera. Ka qenë mjaft vështirë.

Erëmirë Krasniqi: Ku e gjejnë motivimin me punu dhe me studiu?

Tomislav Trifić: Studentët si studentët. Ata dëshirojnë të studiojnë, ta regjistrojnë Fakultetin e Arteve, në këto që janë, them katër departamente, pesë e më tutje, që të mos i numërojmë departamentet, por ata dëshirojnë që të regjistrohen në shkollën e artit. Ashtu siç e kam regjistruar unë sepse kam dashur që të më realizohet kjo dëshirë dhe të sprovohem në art. Arti është një privilegj, privilegj njerëzor. Kur të thuani se jeni artist, nuk është lehtë kur ju shikojnë me bisht syri dhe thojnë, “Për perëndinë, qenka artist”. E dini çfarë? Prapë se prapë kjo është në duart e Zotit, talentin ta jep Zoti, por atë duhesh ta konfirmosh me punë.

Studentët që vijnë aty vijnë nga të gjitha rrethet. Edhe në Shkollën e Artit në Pejë, ishin nga të gjitha rrethet, nga Kosova, Mali i Zi dhe Serbia. Do të thotë kjo ka qenë, ka pasë lëvizje nga të gjitha rrethet. Sikurse edhe sot që është në Fakultet në Mitrovicë, në Zveçan është njëjtë, nga të gjitha rrethet vijnë nxënësit nga Vranja, Nishi, madje ka edhe atje, po ekziston një lloj lëvizje. Njerëzit mund të udhëtojnë kudo që dëshirojnë, si të dëshirojnë e tjera.

Erëmirë Krasniqi: A keni ekspozuar ju në ndonjë vend pas vitit 2001?

Tomislav Trifić: Unë pas vitit 2001 kam ekspozuar pak, sepse për të krijuar një punëtori të grafikës nuk është lehtë. Mund të punoni në pikturë, pëlhurë, me paletë dhe ngjyra, mirëpo ta bësh një grafikë është pak më e komplikuar. Tani unë në vitin 2002, 2003 fillova pak të kthehem dhe të filloj punën në grafikë, në grafikën dixhitale. Dhe që nga viti 2001, 2002 punoj ekskluzivisht në printim dixhital, grafikën dixhitale. Natyrisht, poetika është ajo e njëjta që ka qenë edhe atëherë, mirëpo teknika është tjetër, gjegjësisht mënyra. Prezantimi është tejet ndryshe për dallim nga pllakat grafike. Kështu që unë në 15 vitet e fundit, ndoshta edhe më pak, 15 vite unë punoj ekskluzivisht grafikë dixhitale.

Shpresoj që kjo, e kam dëshirën, do të flas me drejtoreshën që këtu ta bëj një ekspozitë personale të grafikës. I gatshëm jam për ta bërë, eh pra t'ua prezantoj njerëzve atë që po e punoj.

Erëmirë Krasniqi: A kishit dashur të na tregoni se si është jeta juaj, si ka ndryshuar për shkak...

Tomislav Trifić: Situatës e cila ka qenë?

Erëmirë Krasniqi: ... situatës? Nëse dëshironi?

Tomislav Trifić: Jo, jo, deri... po secili ndryshim, secili vend kur ndryshohet, mënyra e të jetuarit, nuk është lehtë të adaptohesh dhe përshtatesh me një hapësirë të re. Vetëm paramendojeni ndërrimin e banesës, nga një banesë në tjetrën shumë vështirë adaptohesh. Artisti, veçanërisht unë si artist grafik atëherë, nuk kam mundur t'i barti me vete të gjitha ato presa, ⁷acidin, materialet e të tjerë. Thjeshtë shumë vështirë jemi gjendur, kështu që ka qenë më lehtë të kaloj në kompjuter. Dhe kjo më ka bërë të mendoj se i kam të gjitha. Kështu që vështirë, ka qenë shumë vështirë, mirëpo artisti nuk duhet të kërkojë arsytim për mospunë, në mungesë të kushteve të punës. Kushtet duhet vetë t'i krijojmë. Ashtu siç janë, në gjunjë, në gjunjë vizatoni, pikuroni çfarëdo që mundeni. Natyrisht që është ndier, mirëpo e kemi sanuar.

Erëmirë Krasniqi: Si keni udhëtu për në punë nga Lipjani në Zveçan?

Tomislav Trifić: Po unë në atë anë kam udhëtuar më veturë. Tash e kam veturën për këtu, për Kosovë dhe veturën për Serbi. Pra thjeshtë këtu jetoj në Lipjan dhe komplet me të gjitha gjërat dhe të drejtat si qytetar i Kosovës dhe Metohisë, atje si qytetar i Serbisë. Kështu unë pa problem udhëtoj edhe atje edhe këtu, dhe nuk... Në fillim nuk ka qenë kështu natyrisht, deri sa nuk u stabilizuan, deri sa nuk ishte ai transporti... ishte vështirë. Katër—pesë vitet e para jeta po them ka qenë e patolerueshme.

Askujt, askujt nuk do t'ia kisha dëshiruar, nëse dikush ka kaluar nëpër këtë, nëpër diçka kështu. Të gjithë ne ndryshe e kemi kaluar. Të gjithë ne ndryshe e përjetojmë këtë, krejtësisht ndryshe. Unë mendoj se këto dhjetë—dymbëdhjetë vite të humbura kanë qenë për të gjithë ne, edhe populli është njëjtë sikurse artistët kanë humbur kohë. Tash duhet ta kompenzojmë sa më parë dhe sa më mirë, që të kuptohemi në të vërtetë.

Erëmirë Krasniqi: A keni familje?

Tomislav Trifić: Mua bashkëshortja më ka vdekur para tre viteve. E kam një vajzë në Beograd, e cila punon në Beograd. Vetëm vajza, dhe unë jam vetëm. Kështu që relacioni im, kur më pyesin, “Ku jeton?” Ju them, “Unë më nuk di ku jetoj. Lipjan, Zveçan, Beograd”. Në Zveçan e kam atelenë. Aty jam të shumtën e kohës, pjesën më të madhe të kohës jam aty. Aty i kam miqtë, kolegët që vijnë, shihemi ose unë shkoj te ata. Kështu i ndërrojmë vendtakimet, shoqërimet e të tjera. E kjo është relacioni im, e deri sa të mundem...

⁷ Gjermanisht: *Die Presse*, preza është makinë shtypëse.

Erëmirë Krasniqi: A keni diçka për të shtuar?

Tomislav Trifić: Po nuk e di çka mund të shtoj. Më vjen mirë që ju interesoheni, që në njëfarë mënyre këtë pamjen e ditëve të atëhershme, disi edhe ju ta kuptoni sepse do të jeni ju që do t'ia bartni të tjerëve këtë situatë. Shumë prej tyre nuk e dijnë, posaçërisht gjenerata e re. Ata me të vërtetë nuk e dijnë. Janë bërë tashmë 18 vite, tash janë pak më të pjekur, por atë kohë ka qenë shumë vështirë dhe ju nuk e keni ditur. Ju jeni në rrugë të drejtë që disi ta sublimoni dhe të tregoni se si ka qenë, që arti nuk ka kufi, kanë provuar t'ia vënë kufijtë, por artit nuk mundet askush asgjë. Ai nuk ka kufi. Ai është i përjetshëm. Për të jetohej.

Erëmirë Krasniqi: Faleminderit shumë!

Tomislav Trifić: Ju lutem.